

De digitale kloof bestaat niet

Johan Albrecht
Senior Fellow
Itinera Institute

Ongeveer 90% van de Vlamingen tussen 18 en 45 jaar heeft een computer en toegang tot het internet. De digitale kloof in termen van bezit is nog maar net gedicht of een nieuwe vorm van digitale ongelijkheid duikt plots op. Zo leert onderzoek dat niet iedereen op dezelfde manier gebruik maakt van ICT-technologie. Alsof iemand het tegendeel verwachtte, blijkt dat hoogopgeleiden het internet anders gebruiken dan laaggeschoolden. Gaat de klassenstrijd digitaal of is de geobserveerde gebruikskloof vooral een uiting van een obsessief streven naar absolute consumptiegelijkheid?

Met de massale verspreiding van het internet en andere ICT-toepassingen, lijkt het tijdperk van de immateriële kenniseconomie definitief angebroken. Een lifestyle gebaseerd op informatiestromen dient zich aan in het zog van nieuwe sectoren, nieuwe diensten en ongeziene mogelijkheden. De digitale weldaad blijkt ook enkele schaduwkantjes te vertonen zoals internetverslavingen, spam, hackers, computerangst, internetoplichting, afhankelijkheid van dominante aanbieders... Kortom, geen nieuw fenomeen zonder nieuwe problemen. Pas echt menens wordt het wanneer onderzoekers structurele sociale problemen kunnen identificeren. Mogelijke voorbeelden hiervan zijn 'informatietechnologie bestendigt ongelijkheid', 'internet laat de rijken rijker worden', 'e-commerce verschuift reële belastbare basis naar cyberspace' of 'dominante IT-bedrijven incasseren enorme monopolie- of oligopoliewinsten'. Vooral naar de nieuwe sociale problemen gaat veel aandacht, meestal zonder oog voor het

achterliggende proces dat deze digitale problemen blootlegt.

1. Met dank aan de gelijkheidstoets

De sector van computer en internettechnologie is er als eerste in geslaagd om de wereldgemeenschap te overtuigen van de absolute onmisbaarheid van haar producten en diensten. De digitale kloof staat al enkele jaren op nationale en internationale beleidsagenda's. De betekenis van dit concept hangt natuurlijk af van de lokale context. De digitale beleidsagenda in België is niet te vergelijken met de inspanningen om Afrikaanse kinderen een goedkope laptop te bezorgen¹. In België zijn heel wat initiatieven genomen om het computerbezit en internetgebruik te promoten en zelfs fiscaal te subsidiëren. Hierdoor zou ons land de aansluiting met de mondiale informatiestromen niet missen, wat een noodzaak is om te kunnen evolueren tot een volwaardige kenniseconomie.

In heel wat rijke Europese landen viel het promoten en subsidiëren van computergebruik min of meer samen met de toenemende neiging om zowel private als publieke goederen aan een impliciete of expliciete 'gelijkheidstoets' te onderwerpen. Hierbij wordt nagegaan welke invloed het private of publieke goed heeft op allerhande indicatoren of indicaties van ongelijkheid. Zo stellen bepaalde onderzoekers dat het onderwijssysteem de maatschappelijke ongelijkheid bestendigt en om deze reden dan ook hervormd dient te

worden². Ook blijkt dat mensen uit de lagere inkomensgroepen minder lang en minder gezond leven dan rijken wat suggereert dat ze 'anders' gebruik maken van het Belgische systeem van gezondheidszorg. Ook de participatie aan gesubsidieerde cultuurproducties is ongelijk verdeeld.

Dezelfde gelijkheidstoets heeft geleid tot de zogenaamde digitale kloof in een land als België. Informatietechnologie is oorspronkelijk ontwikkeld door en voor kenniswerkers. Later verspreidde ICT zich in golven over de maatschappij totdat uiteindelijk iedereen deze technologie kan benutten. Toch stellen sommigen met verbazing vast dat hoger opgeleiden anders omspringen met informatietechnologie dan ongeschoolden. Is er nu echt iemand die het tegendeel had verwacht?

2. Antagonistische probleemcreatie

Ook in onze massaconsumptie maatschappij hebben mensen blijkbaar nog steeds persoonlijke consumptiepreferenties. Deze verschillen in consumptiepreferenties komen tot uiting in alle aspecten van het maatschappelijke leven, dus ook in het ICT-bezit en -gebruik. Het volstaat dan ook om het ICT-gebruik van enkele sociale groepen te vergelijken om markante verschillen te vinden. Laat ons even stilstaan bij een veelgehandeerde routine in het sociaal-economisch onderzoek. Zo deelt de sociaal-economische onderzoeker alle burgers op in antagonistische maatschappelijke groepen zoals

“

Wie de maatschappij opdeelt in vele groepjes, vindt altijd verschillen

”

1. Zie bijvoorbeeld; <http://www.laptop.org/children/>; <http://www.computeraid.org/wherewework.htm> en <http://www.computers4africa.org/>.

2. Diezelfde onderzoekers pleiten niet voor onderwijshervormingen om de kwaliteit van het onderwijs te verhogen. Voor hen telt het ontmantelen van het onderwijs als een ongelijkheidsbestendige nd proces. De kwaliteit van het onderwijs is secundair. Zie bijvoorbeeld 'Hoge eisen voor zwakke leerlingen', Knack, 5 september 2007.

hooggeschoolden versus laaggeschoolden, jongeren versus ouderen, rijk versus arm, werkenden versus werklozen, autochtonen versus allochtonen, mannen versus vrouwen, hetero's versus homo's, enzovoort. Een dergelijke modernisering of diversificatie van de klassenstrijd blijkt zeer populair en leidt stevast tot interessante onderzoeksresultaten.

3. Verschil = probleem

Wie de maatschappij opdeelt in vele groepjes, vindt altijd verschillen. Deze verschillen laten toe hypothesen te testen, theorieën bij te stellen en zeer relevante beleidsinformatie af te leveren. Maar wat is het finale oordeel over eventuele verschillen? Wijst het verschil op een onaanvaardbare maatschappelijke mistoestand of betreft het vooral een non-issue? Hiervoor bestaan geen algemene richtlijnen. Wel blijkt dat het observeren van preferenties en gedragingen van verschillende groepjes burgers in vele gevallen leidt tot conclusies waarin observaties van verschillen automatisch geïdentificeerd worden als 'problemen'. Het bestaan van een verschil is het probleem en deze observatie kan leiden tot beleidsaanbevelingen. Dit is het geval voor de zogenaamde nieuwe digitale kloof of het verschillend gebruik van

internet.

Ook in andere sectoren, motiveren geobserveerde consumptieverschillen bepaalde beleidsopties. Zo blijkt de gemiddelde bezoeker van opera, dans en 'modern' theater vooral hoog opgeleid, zeker niet arm, autochtoon en van middelbare leeftijd te zijn. Mensen verschillen – moeten we de diversiteit niet koesteren als het hoogste goed- en deze verschillen komen ook tot uiting in het cultuurgedrag. Ook cultuurproducten worden niet gelijkmatig verdeeld of geconsumeerd.

Ongelijkheid in de consumptie is dan ook geen verrassing. Waarom zouden groepjes hangjongeren met gangster rap op de iPod kaartjes gaan kopen voor Wagner's Ring des Nibelungen?

4. Het streefdoel van consumptiegelijkheid

In plaats van de verschillen te koesteren als een uiting van diversiteit, volgt veelal een corrigerend oordeel over de ongelijke consumptie, zeker wanneer 'zwakke groepen' minder of anders consumeren dan de sterkste groepen. De bestaande consumptieongelijkheid moet dus worden gecorrigeerd en een ideaalbeeld voor bijvoorbeeld de algemene cultuurparticipatie wordt uitgewerkt en nagestreefd. En zo komt

“
In plaats van de verschillen te koesteren als een uiting van diversiteit, volgt veelal een corrigerend oordeel over de ongelijke consumptie, zeker wanneer 'zwakke groepen' minder of anders consumeren dan de sterkste groepen
 ”

het dat de als 'achtergesteld' geïdentificeerde groepen gestimuleerd dienen te worden om te participeren aan de hogere culturele geneugten van het leven. Het valt tevens op dat elke bijsturing van consumptiepatronen stevast de hogere culturen of de preferenties van de 'sterkste maatschappelijke groepen' presenteert als ijkpunten. In het ideale geval worden operavoorstellingen dan ook opgevoerd voor een publiek dat een quasi perfecte weerspiegeling is van de diversiteit van onze maatschappij. Vooralsnog haalt niemand het in zijn hoofd om gangster rap te draaien tijdens de pauzes van operavoorstellingen of in de kantines van musea. Er zijn ook nog geen gerichte campagnes om senioren naar "I Love Techno" te krijgen. Dat zou pas echte consumptiegelijkheid zijn.

5. Elke Vlaming surft...

Ook het bezit en gebruik van computers en andere informatietechnologie ontsnapt niet aan dit streefdoel van absolute consumptiegelijkheid over alle maatschappelijke klassen. Oorspronkelijk werd de digitale kloof als probleem geënt aan verschillen in het computerbezit en in toegang tot het internet. Momenteel heeft 68% van de Vlamingen een computer thuis, dat is 15% meer dan in 2001. 59% van de Vlamingen is nu een gelukkige

“

Het valt tevens op dat elke bijsturing van consumptiepatronen en stevast de hogere culturen of de preferenties van de 'sterkste maatschappelijke groepen' presenteert als ijkpunten

”

internetgebruiker, wat neerkomt op een verdubbeling in 5 jaar tijd. Fantastisch. Deze percentages zullen in de toekomst wellicht nog wat stijgen maar het is duidelijk dat de grootste sprongen gemaakt zijn. In de groepen tussen 18 en 45 jaar heeft al 87% van de Vlamingen een computer en maakt een gelijkaardig percentage gebruik van het internet. Van de leeftijdsgroep boven 60 jaar zit nog 'maar' 13% op het internet. De sector van de senioren biedt dus nog heel wat groeimarge voor de computerbusiness en breedbandbedrijven. Voorlopig bijten heel wat marketingjongens hun tanden stuk op de koppige senioren – ook uit de allerhoogste inkomensgroepen- voor wie al het 'internetgedoe' blijkbaar niet hoeft. Er wordt wel eens beweerd dat het vermogen tot oordelen toeneemt met de leeftijd...

6. ...maar niet elke Vlaming wordt er beter van.

De digitale kloof inzake computerbezit mag dan wel min of meer gedicht zijn, de Studiedienst van de Vlaamse regering herdefinieerde de kloof op basis van een analyse van het computer- en internetgebruik. Zo blijkt dat bepaalde maatschappelijke groepen ICT en digitale informatie kunnen aanwenden voor het verbeteren van hun eigen positie terwijl andere groepen dat niet kunnen en vooral bezig blijven met gamen, eenvoudige berichten, chatten,

amusement, het bekijken van afbeeldingen en elektronisch winkelen³.

Veel van de computers voor bezoekers in bibliotheken, culturele centra, OCMW's en andere openbare gebouwen worden dan ook vooral gebruikt voor chatsessies en andere minder verheven communicatiestromen.

Terwijl Jan Modaal digitaal ter plaatste blijft trappen – misschien op pauze geklikt- is er een andere categorie van internetgebruikers die on-line cursussen volgt, tussendoor met enkele klikken een chambre d'hôte boekt in Bretagne, vlug wat aandelen verkoopt, interessante profielen selecteert voor internetdating, digitale agenda's laat synchroniseren, belastingen optimaliseert en de leukste foto's van de familie-BBQ oplaadt.

De meer geavanceerde en hoogopgeleide internetgebruiker doet tevens meer aan telewerken en videoconferencing, neemt deel aan internetdebatten en 'drukt daarbij graag zijn eigen mening uit'.

Wat een ondraaglijk verschil tussen de "klassen"! Gaat de klassenstrijd digitaal? Het verdict van de Studiedienst van de Vlaamse Regering is eenduidig: 'Het is niet omdat steeds meer mensen een PC bezitten dat het probleem [van de digitale kloof] is opgelost. Er treedt een verschuiving op van een kloof op het gebied van ICT-bezit, over ICT-gebruik naar het gebruik van meerdere PC- en internettoepassingen⁴.'

3. Bepaalde groepen gebruiken het internet misschien niet voor het verbeteren van hun eigen positie, zij weten zich in ieder geval goed te amuseren.

4. Persbericht Digitale Kloof (SVR – Rapport 2007/3) (<http://aps.vlaanderen.be/statistiek/publicaties/2007-09-perstekst-Digitale-kloof.htm>).

Het digitale probleem is dus zeer hardnekkig en neemt een andere gedaante aan om de sociale

probleemoplossers te verschalken. Maar zij laten de digitale kloof niet zomaar los...

De Studiedienst concludeert tevens dat 7% van de Vlamingen die ooit het internet gebruikten, dat niet meer hebben gedaan gedurende de laatste drie maanden. En 77% van deze 7% drop-outs wenst het internet ook niet meer te gebruiken. Deze laatste cijfers wijzen op de zinloosheid van de pogingen om iedereen een computer met internet op te dringen.

Een ander opvallend element in deze studie is de vaststelling dat iedereen, zowel de zwakke als sterke sociale groepen, on-line koopt.

De consumptiemaatschappij lijdt dus niet onder de ontoereikende vaardigheden van de zwakkere sociale groepen.

7. U kijkt toch ook ARTE?

De vaststelling dat verschillende mensen op een verschillende manier gebruik maken van nieuwe technologieën, wordt geïnterpreteerd als een probleem. Dat is de essentie van het discours over de digitale kloof. Het ontgaat de verkenners van de digitale kloof blijkbaar dat alle technologieën, alle media en alle cultuurproducten op totaal verschillende manieren gebruikt kunnen worden door verschillende sociale groepen. Zo speelt het enorme aanbod van televisiekanalen

Voorlopig bijten heel wat marketingjongens hun tanden stuk op de koppige senioren – ook uit de allerhoogste inkomensgroepen- voor wie al het 'internetgedoe' blijkbaar niet hoeft

in op de sterk verschillende consumentenvoorkeuren. Bepaalde maatschappelijke groepen gebruiken de televisie als een instrument met een educatieve en culturele meerwaarde, anderen raken niet verder dan de reclameblokken en bospelletjes. Ook de reissector streeft duidelijk naar meer differentiatie, omdat niet iedereen enthousiast blijft over de platgetreden paden van het massatoerisme. Maar voorlopig legt de overheid nog niet op welke televisieprogramma de burger verplicht dient te bekijken. Er zijn nog geen campagnes om kansarmen te wijzen op de programmatie van ARTE of National Geographic. Het is ook nog steeds toegelaten om een low-budget strandvakantie te boeken, zonder enige excursie en zonder vakantielectuur. Waarom maakt de overheid zich dan zorgen over het individuele internetgebruik? Iedereen mag toch nieuwssites vermijden, papieren relaties met de overheid onderhouden, een reis boeken bij een reisbureau na het doorbladeren van een papieren brochure en aan het bankloket zijn verrichtingen laten uitvoeren? Maar maken we hierbij niet de grote fout dat wie bijvoorbeeld niet aan internetbankieren doet, bij heel wat banken dient te betalen voor alledaagse transacties? Worden hierdoor de armen niet benadeeld? Hierop is het antwoord duidelijk negatief omdat de som van computerkosten en internetabonnementen⁵ een veelvoud is van de transactiekosten bij de allerduurste banken van Europa. Wie te voet naar de bank gaat om overschrijvingen af te geven en voorts geen PC nodig heeft, bespaart veel geld. Heel wat Belgische banken vragen trouwens een bijdrage voor hun 'gratis' internetbankieren.

5. Naast de aankoopkost van een computer en het maandelijkse internetabonnement, dient de internetgebruiker ook rekening te houden met de kost van anti-virus software (meestal in abonnementvorm), de aanschaf van toebehoren (USB, recordable DVD's, ...), eventuele reparatiekosten of bijkomende verzekeringen, elektriciteitsverbruik, enzovoort. Ook de tijdskosten om alle mogelijke opties te vergelijken, zijn niet miniem.

6. 'Volgend jaar 10 miljoen gsm-lijnen in België,' De Tijd, 2 september 2007 (www.tijd.be).

7. Rijke mensen die uitpakken met hun technologische onafhankelijk vergeten meestal te vermelden dat hun assistenten hun agenda bijhouden en in hun plaats allerhande informatiebombardeerden afverren.

8. GSM: icoon van technologische gelijkheid

De aandacht voor de digitale gebruikskloof doet vergeten hoe gelijkmatig andere informatietechnologie al over de bevolking verspreid is. Zo telt België in 2008 ongeveer 8.6 miljoen mobiele bellers of 10.1 actieve SIM-kaarten⁶. Iedereen die dit wenst – inclusief de allerarmsten-, beschikt blijkbaar over een GSM. Ongeveer anderhalf miljoen Belgen heeft zelfs meer dan één SIM-kaart en een andere minderheid beschikt over een mobiel toestel met complete mail- en computerfuncties. Het is ook de evidentie zelve dat verschillende groepen op een zeer verschillende wijze gebruik maken van hun toestel. Tot op heden blijken al deze vormen van consumptieongelijkheid aan de aandacht van onderzoekers ontsnapt te zijn.

9. Tijd blijft het schaarse goed

Wie geen boodschap heeft aan computers en internet, is niet per definitie een drop-out. Trendsetters zoals Brett Easton Ellis gaan er al jaren prat op dat ze hun computers, telefoons en andere gadgets zoveel mogelijk uit hun leven bannen⁷. Tot voor enkele jaren was het perfect mogelijk om je leven te organiseren en je persoonlijkheid te ontwikkelen zonder ICT. Is de moderne mens plots verloren zonder internet? Misschien komen onderzoekers later tot de conclusie dat internetgebruik net leidt tot een enorme verschraving van de persoonlijkheidsontwikkeling. Al de tijd besteed aan chatten en het sorteren van triviale informatie, is niet meer beschikbaar voor andere tijdsbestedingen. Wie bijvoorbeeld voltijsd werkt, elke avond twee uur surft en daarnaast nog eens twee uur televisie kijkt, heeft letterlijk decennia nodig om

het verzamelde werk van Dostojevski te kunnen lezen. Mensen moeten keuzes maken en de fixatie van de overheid om zoveel mogelijk mensen achter een computerscherm te krijgen, kan belangrijke opportuniteitskosten hebben. Bij al deze overheidsprogramma's passeert de ICT-sector wel langs de kassa.

10. Het onderwijs, andermaal het onderwijs

In het discours over de digitale kloof wordt ook benadrukt dat achterstandgroepen moeten gesteund worden om ICT-vaardigheden te ontwikkelen. Dat is zeker correct als deze vaardigheden bijvoorbeeld de kansen op de arbeidsmarkt verhogen. Maar achterstandgroepen die echter hoe dan ook niet de intentie hebben om de arbeidsmarkt te gaan vervoegen, vinden best wel andere hobby's. En wanneer het achterstandgroepen vooral ontbreekt aan een elementaire taalvaardigheid of

aan andere sociale vaardigheden, zijn er beter steunmaatregelen te verzinnen dan het aanbieden van ICT-cursussen.

Achterstandgroepen zijn niet ontstaan door de verspreiding van PC's of door de opkomst van het internet. Er is geen armoede in Vlaanderen omdat ongeveer 15% van de bevolking tussen 18 en 45 jaar geen gebruik maakt van het internet. Een ICT-beleid voor achterstandgroepen zal de bestaande armoede niet uit de wereld helpen. Het is dan ook essentieel om het ICT-beleid voor achterstandgroepen te richten op schoolkinderen die thuis geen computer kunnen gebruiken. Deze kinderen moeten prioritair een beroep kunnen doen op de ICT-infrastructuur in het onderwijs. Als er ergens een digitale kloof dient weggewerkt, dan is dit de logische taak van het onderwijs. Iedereen in de onderwijswereld weet dit al jaren.

Johan Albrecht
Senior Fellow Itinera Institute

Het Itinera Institute is een onafhankelijke denktank en doentank die, boven partijgrenzen, regionale verschillen en belangengroepen heen, wegen wil aanreiken voor beleidshervormingen met het oog op duurzame economische groei en sociale bescherming in België en zijn regio's.

Itinera Institute VZW-ASBL

Boulevard Leopold II Laan 184d - B-1080 Brussel - Bruxelles

T +32 2 412 02 62 - F +32 2 412 02 69

info@itinerainstitute.org www.itinerainstitute.org

L'itinera Institute est un think-tank et do-tank indépendant qui, au-dessus et au-delà des partis politiques, des différences régionales et des groupes d'intérêt, veut identifier les chemins de réformes qui garantissent une croissance économique et une protection sociale durables en Belgique et dans ses régions.

Verantwoordelijke uitgever - Editeur responsable: Marc De Vos, Directeur
